

ИТАЛО КАЛВИНО

ПРАСЕТО И АРХЕОЛОГЪТ

Превод от английски: Никола Захариев, 1990

chitanka.info

1980 г.

Голямата тазгодишна новина от разкопките на римската вила в Сетефинестре край Орбетело е свинарникът. Става въпрос за двор, по чиито четири страни има множество помещения, разделени от стенички и с вдлъбнатини в почвата, които са служили за копанки: покривал ги е навес, от който са останали основите. Веднага след като разкриха тази структура, първата мисъл бе, че във всяко отделение е било държано по едно прасе за угояване; запитан по този повод, един свиневъд разпозна устройството, не по-различно от тези, които се използват и днес. Но справката с класическите източници: направи бързо на пух и прах това предположение. В трактата по земеделие на Колумела^[1], който е от същата епоха като вилата (I в.пр.н.е.), има глава за свиневъдството, в която не се говори за угояване: изброяват се най-подходящите храни за свинете, но винаги във връзка с паша в горите. Свинарникът обаче е бил пригоден за бременността, раждането и кърменето на малките прасенца.

„Свинете не могат да бъдат затваряни на стада като другите животни — пише Кодумела, — а трябва да им се строят отделни свинарници по дължината на някоя стена, в които се затварят бременните и свинете майки, след като са родили. Защото свинете — особено женските, — когато са затворени на групи, лягат една върху друга и предизвикват аборти. Нужно е да се строят свинарници, опрени до стени и високи четири стъпки (1,20 м), за да не може свинята майка да изскочи навън. Но стените не бива да бъдат по-високи, за да може свинарят да контролира броя на прасенцата и да ги изважда изпод майката, ако е легнала върху някое от тях.“

Разкопките в Сетефинестре следователно са извадили на бял свят свинарник, който отговаря точно на описанието на Колумела, т.е. голяма родилна зала за производство на прасенца с отделен бокс за всяка свиня майка). Тук всъщност откриваме една съществена разлика между съвременното свиневъдство, целящо угояване на свинете, и римското, което е държало на броя на свинете и на способността им да се движат. Защото свинете не са били клани във вилата: трябвало е да отидат в града „на собствен ход“ на големи стада (както стадата добитък в Далечния запад са били откарвани от каубоите до кланиците в Чикаго, преди да бъдат открити хладилните вагони). Така че докато мъжките прасета живеели и се хранели винаги на открито, свинете

майки били отглеждани отделно през четиримесечния период на бременност и трите седмици на кърмене. В свинарника в Сетефинестре тези боксове са 27: това означава 27 свине майки, които могат да дадат по осем прасенца наведнъж и да раждат два пъти годишно, или общо четиристотин глави на година.

Кърменето също създава проблеми: не само на римските свинегледачи, но и на днешните археолози. Колумела препоръчва всяка свиня майка да кърми само собствените си прасенца, защото, когато те сучат от различни майки, които също не правят разлика между свои и чужди прасенца, някои от кърмачките ще се изтощят, по-лакомите прасенца ще преяждат, а други ще умират от глад. Според Колумела най-ценното качество на свиневъда е паметта: да помни и разпознава прасенцата на всяка свиня майка и да предотвратява смесването. Това е много трудна задача: вярно е, че кърмачетата могат да бъдат белязани с катран, но „най-сигурното средство си остават праговете на свинарниците, които да са толкова високи, че майките да ги прескачат, а прасенцата — не“.

Тук обаче Колумела влиза в противоречие с разкопките в Сетефинестре, където бяха открити ниски прагове; противоречие има и с Варон^[2] (чийто трактат „*Reum rusticarum*“, „За земеделските работи“, не е по-малко подробен и точен от този на Колумела), който казва, че праговете трябва да бъдат ниски, защото иначе бременните свине ще си удрят коремите и ще помятат. (Но и самият Варон си противоречи, тъй като няколко реда след това говори за висок праг, който да не позволява на прасенцата да излизат.)

За решаването на всички тези противоречия има само една система: да се разкопава внимателно и да се откриват и най-малките подробности. Оказва се, че праговете на боксовете имат жлеbove, каквито не се срещат другаде. За какво би могъл да служи подобен жлеб, ако не за плъзгаща се бариера, нещо като савак от вертикални прътове, който свинарят е могъл да вдига, за да пропусне майката, и да сваля, за да не излизат кърмачетата? Ето че праговете са могли да стават и ниски, и високи според нуждите. И ето че, работейки внимателно с лопатата, с нужното уважение и към най-малката следа от миналото, археологическата проверка показва, че фактите не само не противоречат на класиците, но че и класиците не си противоречат помежду си.

Под земята нищо не се губи или поне се запазва максимум информация; рискът да се загуби онова, което са съхранили вековете, идва именно с акта на разкопаването. Италианската археология е била винаги преднамерено архитектурно-монументална: вълнуват я единствено триумфални арки, театри, колони, терми, а всичко останало тя счита за незначителни чирепи. В страните, по-бедни на монументални останки от миналото, се е развила по-друга школа, която вече обхваща целия свят и чийто запален апостол у нас е Андреа Карандини: археологията като изследване във всеки пласт от терена и откриване и на най-малките признаци и останки, от които може да се пресъздаде всекидневният практически живот, търговията, земеделието, всички фази на историята на обществото. Това е дейност, изградена върху хипотези и проверки, напредваща сред опити и грешки, загадки, индукции и дедукции, какъвто е случаят със свинарника.

От пет години насам в Сетефинестре всяко лято петдесетина млади италианци и англичани продължават разкопките под ръководството на Андреа Карандини. Те са студенти по археология и реставрация, които идват на доброволен стаж; всеки ден можете да ги видите как в продължение на осем часа под силното слънце изравят и почистват с четки чирепи (работното им време е от 6.30 до 14.30 часа) с усърдие, присъщо само на дейности, даващи непосредствен резултат. За по-голяма точност трябва да кажа, че онова, което бие най-напред на очи, са девойките, които боравят с кирки и лопати и тикат тежки колички, докато момчетата, изглежда, предпочитат по-спокойната и лека работа. Както и да е, като ги гледа, човек остава с впечатление за една младеж, по-различна от описваната във вестниците, представяща по-добре онова, към което се стремим: колективно усилие и индивидуална реализация, концентрация, непринуденост и сръчност.

Тайното оръжие или по-скоро символичната емблема на новата археология е една мистрия, използване от английските зидари, която е много по-малка от тази на италианските строители. Техниката на английските археолози да дълбаят, без да повреждат находките, може би се дължи на факта, че имат подръка този прост инструмент. Тъй като няма италиански термин, гъвкав като инструмента, тук в Сетефинестре са изковали глагола „трауларе“ (копая с мистрия) от английското „трауъл“ — мистрия.

Останките от развалините, наслоени през вековете, се изваждат пласт след пласт, прави се чертеж и снимка на мястото, където са открити, след което ги описват подробно в специални картони, изваждат ги и ги подреждат в пластмасови съдове в същото положение, в което са били намерени. Това са както отломки от керемиди, парчета мазилка с афрески от стените и тавана, чирепи от домакински и други предмети, така и късчета мозайка от подове. Те биват класифицирани и номерирани в лабораторията на Университета в Сиена, след което започва решаването на археологическата загадка.

Вилата в Сетефинестре ще ни разкаже много неща за римското общество и за икономиката от епохата и на републиката, и на империята и не всичко тук е погребано под земята. Останалото на повърхността в течение на двадесет и един века, изглежда, е било първото нещо, което е виждал навремето човекът, минаващ по римския път в дъното на долината. Крепестна стена с кули обграждала градината на вилата (кулите били само загатнати, за да създават отдалече сценографско подобие на укрепен град), в дъното на която се издигала монументална фасада с портик, над който имало панорамна лоджия (лождията е паднала и колоните са отнесени, но арките на портика са останали, оттук и името на хълма: Сетефинестре^[3]).

Монументалният изглед на вилата, извисяваща се над тази долина, която в далечното минало, а и по-късно била сред най-бедните в областта Марема, трябвало да подчертае мощта на фамилията, вложила капитали и роби в едно голямо предприятие за производство и износ на вино и зехтин. Намираме се край Коза (римския град, който по-късно е отъждествяван с въображаемата Анседония), в чието пристанище бяха открити много амфори за вино с марката на фамилията Сести: същата марка има и на амфорите, намерени в римски кораби, потънали край бреговете на Франция и Испания, както и на съдовете, открити при археологическите разкопки в долините на Рона и Лоара. Фактът, че същите инициали се намират и по останките в Сетефинестре, доказва, че вилата е принадлежала на римската сенаторска фамилия Сести. Привърженици на Сула, Сестите били облагодетелствувани от конфискуването на терени след войната между Марий и Сула и се установили в района на Коза, където първата фаза на обработката на земята от колони („центуризация“ на земите, раздавани на войници) отдавна се намирала в криза и замирала.

Голямата технологическа революция в земеделието станала възможна благодарение на това че няколко предприемчиви фамилии разполагали с роби военнопленници, и това им давало възможност да ги обучават като специализирана работна ръка.

От писмените източници знаем малко за живота на робите и един от мотивите за големия интерес към Сетефинестре са сведенията, които можем да извлечем от онази част на вилата, където са живели робите: самостоятелно крило, свързано с централната сграда и разделено на килии, подобни на войнишките жилища в римските военни лагери. Смята се, че във всяка килия могли да живеят по четирима роби, и ако се съди по разкритата досега част, може да се каже, че вилата е разполагала с около четиридесет роби, цифра, съвпадаща със свидетелствата на авторите от тази епоха. Все още не е ясно дали те са живеели като в казарма, без жени, или пък всяка килия се е заемала от семейство с жена и деца (нещо като ферма за развъждане на роби, създадена заради изгодата от умножаването на този основен източник на енергия). Разкопките на жилищните помещения на робите „говорят“ по-малко от тези в резиденцията на господарите, тъй като по стените на килиите няма фрески и орнаменти и останките от предмети са по-малко; керамичната купа с гравирано име Енколпиус е едно от малкото послания, предадени ни от робите.

Общо сградата включвала господарската резиденция, казармата за роби и селскостопанско предприятие (избите, пресите за грозде и маслини бяха изкопани изцяло и позволиха да се разберат прилаганите производствени технологии). Римската вила била производствена единица; всяка от тях разполагала с 500 югера обработваема земя (около 1250 декара). Сестите без съмнение владеели няколко вили в този район, но тази специално изпълнявала и представителна функция на резиденция. Управлението на земите налагало присъствието на господарите поне за известен период от годината; ето защо резиденцията трябвало да бъде приятна за живот, за да не се чувства липсата на градските удобства.

Панорамната лоджия например, която била свързана с вътрешна градина и колони посредством една зала, наречена ездра^[4], един атриум^[5] с постлан с мозайка имплувий^[6], три, а може би четири триклини (трапезарии с фрески по стените) — по една за всеки сезон; шест зали, сред които един рядък екземпляр на коринтска зала, четири

спални, всяка с по две ниши и основи за вградени гардероби и скринове; цветните лехи в градината са ни оставили формата и разположението си, тъй като са били издълбани в скалата и запълнени с пръст.

Върху един от склоновете на хълма около десет декара площ са заградени с висока каменна стена. Това по всяка вероятност е лепорарий, т.е. резерват за диви животни: зайци, глигани, кози, пазени от роби ловци. Според Варон тези ферми навремето били един от признаците на лукс. Служели също и за представления. Варон разказва, че един собственик, облечен като Орфей, свирел на лира, заобиколен от кошути и елени.

Според Андреа Карандини вилата е била използвана малко повече от два века — от първата половина на I век пр.н.е. до началото на II век от н.е., но периодът ѝ на разцвет бил несъмнено много по-къс. Може да се каже, че стопанският — и не само стопанският — упадък на Италия започва с епохея на Римската империя, когато вече не полуостровът, а най-отдалечените провинции на империята създават богатствата, които Рим изсмуква. Археологическите находки показват, че в Сетефинестре още през I век от н.е. земеделските инсталации навлизат и в резиденциалните части на сградата, което сочи, че господарите не са живеели вече там. Производството на вино и зехтин се ориентира към местната консумация и износът им секва. През I век от н.е. императорската латифундия поглъща вилите на аристокрацията: площите със зърнени храни и пасищата, изискващи по-малко специализирана работна ръка, изместват лозята и маслиновите гори.

Покривите и изписаните с фрески стени постепенно се срутват, пресите за грозде са демонтирани, а избите се превръщат в хамбари за жито. Вилата запустява и е разграбена; в нея се приютяват семейства на овчари. Двата скелета от късното средновековие, погребани под портика, са с хилави кости, явно на хора, водили мизерно съществуване на границата на глада. Както виждаме, недохранването и мизерният живот по нашите земи са с по-дълга история от тази на „икономическото чудо“, въпреки че са оставили по-малко следи под земята. Лопатата и мистрията на археолога се опитват да възстановят историческия континуитет през дългите периоди на мрак и упадък.

[1] Луций Юний Модерат Колумела (I в.) — автор на 12-томен труд върху земеделието, „De re rustica“. — Б.р. ↑

[2] Варон (Марк Теренций Варо — 116 — 27 г. пр.н.е.) — древноримски ерудит. — Б.р. ↑

[3] Сетефинестре (итал.) — седем прозореца. Така изглеждали отдалеч седемте арки на фасадата на вилата. — Б.пр. ↑

[4] Езедра — в Гърция и Рим — беседка с колонада за отдих и разходка. — Б.пр. ↑

[5] Атриум, — централно открито помещение, главната част на древноримската къща, където се намирало огнището. — Б.пр. ↑

[6] Имплувий — басейн, в който се събирала дъждовната вода от покрива във вътрешния двор на древната римска къща. — Б.пр. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.